

10. Молотков Г.И., Давыдова Н.И., Патлай И.Н. Основные направления селекции и семеноводства дуба на Украине// Дубравы и повышение их продуктивности. – М.: Колос, 1981. – С. 58-67.

11. Патлай И.Н. Селекционно-экологические основы семеноводства и выращивания высокопродуктивных культур сосны обыкновенной, дуба черешчатого, ясеня обыкновенного в равнинной части Украинской ССР: Дис. ... д-ра с.-х. наук, Харьков. – 1984. – 586 с.

12. Петров В.Г. Устойчивость лесных экосистем к антропогенному воздействию.// Проблемы устойчивости биологических систем – Харьков, 1990. – С. 320-321.

13. Пятницкий С.С., Коваленко М.П., Лохматов Н.А. и др. Вегетативный лес. – М.: Сельхозиздат, 1963. – 448 с.

14. Серебряков И.Г. Экологическая морфология растений. – М.: Высш. шк., 1962. – 377 с.

15. Харитонович Ф.Н. Биология и экология лесных пород. – М.: Лесн. пром-сть, 1968. – 304 с.

16. Шишкин М.А. Фенотипические реакции и эволюционный процесс (Ещё раз об эволюционной роли модификаций)// Экология и эволюционная теория – М.: Наука, 1984. – С. 1196-216 с.

17. Научные основы сохранения и восстановления дубравы и других парковых ландшафтов дендрозаповедника "Александрия" АН УССР (заключительный отчёт 1974 – 1978 гг.) Тема № 2.25.2.7 Киев – Белая Церковь. – 1978. – 123 с.

УДК 630*2:631.6 (477.87)

Аспір. В.М. Худинець – Уманський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЛАНДШАФТНОЇ СТРУКТУРИ ПАРКУ "СИНЕВИР"

Досліджено структуру гірських ландшафтів. Встановлено межі розподілу території парку за категоріями переважаючих ландшафтів та їх рослинність.

Ключові слова: ландшафт, рослинність, урочище, категорії.

Doctorate V.M. Khudynets – Uman' State Agrarian University

Peculiari ties of landscape structure of "Synevyr" park

Structure of mountain landscapes is studied. Boundaries between the parts of the park varying according to the categories of dominating landscapes and character of plants are established.

Keywords: landscape, plants, categories, natural boundary.

Національний природний парк "Синевир" розташований на території Міжгірського адміністративного району Закарпатської області. За геологоморфологічним районуванням Карпат – входить до середньовисотних хребтів і гірських груп Приводороздільних Горган Водороздільно-Верховинської області [2, 7, 8].

Ландшафтні чи природно-територіальні комплекси є закономірно побудованими системами взаємодіючих компонентів літогенної основи (земної кори з її відкладами, рельєфом і тектонічними рухами), атмосфери (повітряні маси), гідросфери (наземні та підземні водяні маси) і біосфери (тваринні та рослинні угруповання). При цьому визначальна роль у диференціації ландшафтних єдностей належить геолого-геоморфологічній основі [6]. Сьогодні усе більшого значення набуває господарська діяльність і вплив стихійних явищ природи (лавини, повені, вітровали) як взаємодіючий чинник зміни природних компонентів. Тому вивчення структури ландшафтів у наш час є актуальним як у теоретичному, так і практичному плані.

Мета дослідження – вивчити природно-територіальні комплекси і встановити джерела впливу, що призводить до трансформації ландшафтів.

Завдання дослідження – дослідити природний та антропогенний вплив на ландшафтну структуру парку; встановити співвідношення між діяльністю людини та стихійними явищами.

Методика досліджень – ми використали методику системних досліджень лісоаграрних ландшафтів [3] та методичні вказівки з ландшафтних досліджень для сільськогосподарських цілей [4].

Обговорення результатів досліджень. За оцінкою природних ландшафтів К.І. Геренчука [5], на території НПП "Синевир" виділяють ландшафти Воловецько-Міжгірської Верховини, Синевирські низькогірні ландшафти, ландшафти Вододільного хребта і Приводороздільних Горган та Полонинські ландшафти (Полонини Червоної (Красної)).

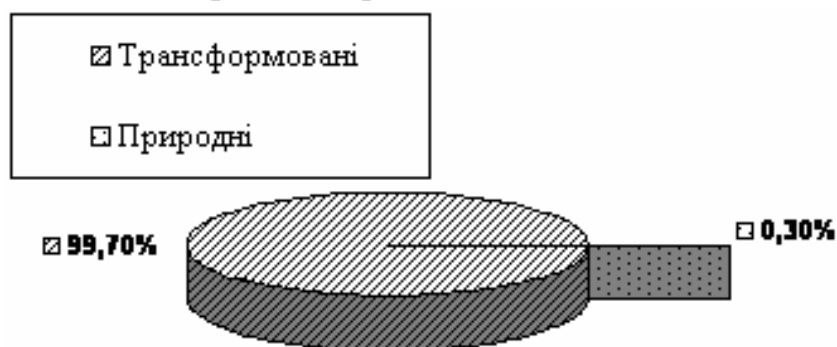

Рис. 1. Категорії ландшафтів НПП "Синевир"

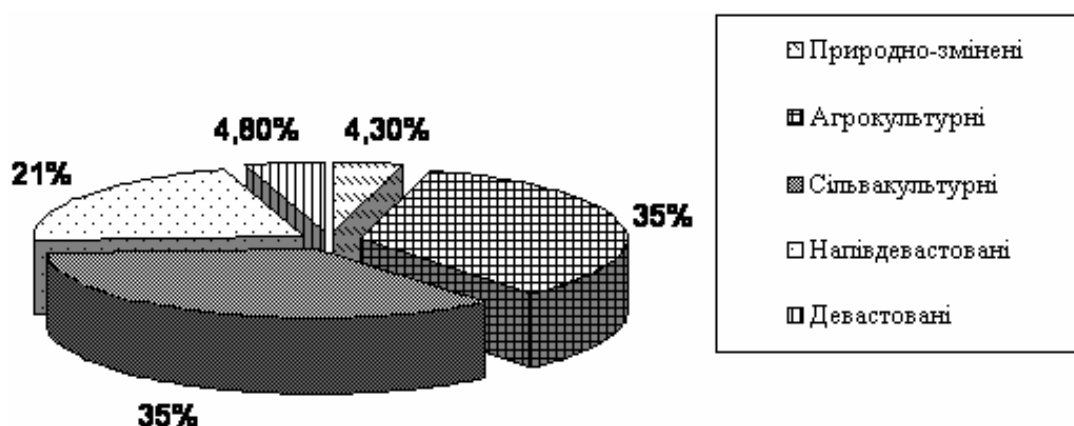

Рис. 2. Трансформовані ландшафти

Залежно від характеру і глибини антропогенних змін ландшафтної структури розрізняють категорії природних і трансформованих сучасних ландшафтів (рис. 1) [1]:

- **ландшафт первинний (природний)**, для якого не характерна антропогенна діяльність за тривалий час. Таких ландшафтів у НПП "Синевир" практично не збереглося, за винятком окремих його фрагментів (букові праліси 0,3 % площі парку);

Серед трансформованих ландшафтів (рис. 2) трапляються: природно-змінені та безпосередньо антропогенні: культурний (агрокультурний та сільвакультурний), напівдевастрований, девастрований.

- **ландшафт природно-змінений.** До цієї категорії належить ландшафти, у структурі яких антропогенний вплив проявився, але він на зміні корінного первинного стану не відобразився або тільки незначною мірою, без зміни просторової ландшафтної структури. Ці ландшафти у природному парку зай-

мають 4,3 % площі та є з науково-прикладної природоохоронної точки зору, об'єктом досліджень;

- **ландшафт культурний.** Ландшафт, в якому природний корінний стан змінений внаслідок господарської діяльності людини більший як на 50 %, однак без негативних наслідків для самого ландшафту і, головне, людини. Культурний ландшафт представлений двома варіантами-агрокультурним і сільськогосподарським. У першому випадку, на місці лісів виникли сільськогосподарські угіддя, у другому відбулася зміна природних лісів на культурфітоценози (70 % від загальної площі парку);
- **ландшафт напівдегустований (напівзруйнований).** У його формуванні проявилася негативна діяльність, чи стихійні катаклізми і ліквідація наслідків такого впливу ще можлива у порівняно короткий проміжок часу. Цей різновид ландшафту становить у природному парку 21 % (агроландшафти біля сіл Синевирська Поляна, Синевир, Негровець, Колочава), ці землі прийняті від колективних сільськогосподарських господарств;
- **ландшафт дегустований (зруйнований).** Дегустація чи деградація ландшафту є наслідком незворотних впливів, якщо майже цілком руйнується корінна ландшафтна структура. У цьому випадку негативний вплив людини чи природи, проявився настільки сильно, що відновлення ландшафту якщо і можливе, то тільки протягом тривалого часу (час релаксації). Це кам'яні розсипи (куруми, греготи), насадження, що загинули і пожарища, ділянки після вітровалів, зрушень і снігових лавин (4,8 % площі парку).

Комплексною експедицією складена схема (1989 р.) природних ландшафтів території парку, яка відображає структуру природних комплексів у ранзі урочищ і місцевостей (табл.).

Складноорганізована диференційована ландшафтна структура є складовою гірського рельєфу вертикальної зональності кліматичної і рослинної поясності та внутрішньої експресивності ландшафтів, які залежать від тектоніки і літології, є віддзеркаленням інших компонентів, що є складовими природних комплексів – урочищ і місцевостей.

Ландшафт Вододільного хребта представлений однією ландшафтною місцевістю крутосхилового лісистого середньогір'я на середньоритмічному фліші та займає близько 4,6 тис. га, (11,3 % від загальної площі парку). Серед виділених ландшафтних урочищ переважають урочища з крутими (16-30°C) і пологіми (6-15°C) схилами відповідно 54,8 % і 41,3 % від загальної площі ландшафту. У рослинному покриві переважаючою породою є чисті ялинники 89,1 % від загальної площі ландшафту, а також після лісові різнотравно-злакові луки, що використовуються як покосні луки і пасовища. Ґрунтовий покрив представлений бурими гірськолісовими ґрунтами і дерново-буроземними на луках і пасовищах.

Ландшафт Приводороздільних Горган займає найбільшу площу НПП "Синевир" – 23,9 тис. га, чи 58,7 % від загальної площі парку і представлений декількома місцевостями. Найвищі гіпсометричні рівні займає місцевість кам'янисто-розсипного висотного середньогір'я на пісковиковому фліші. Ця місцевість виділяється декількома окремими ділянками на вершинах найвищих хребтів. Загальна площа місцевості – 4,1 тис. га, (17,1 % від загальної площі ландшафту). У місцевості переважають урочища з крутими (70 %) схилами. Інші урочища мають дуже круті схили (30 %). Характерне для місце-

Табл. Диференціальна структура природно-територіальних комплексів

Назва ландшафту	Площа в межах парку, тис.га/%	Ландшафтна місцевість	Площа місцевості в межах ландшафту, тис.га/%	Урочища (відсоток від загальної площі місцевості)	Рослинний покрив
1	2	3	4	5	6
Ландшафт Вододільного хребта	4.6 / 11.3	Крутосхилове лісисте середньогір'я на середньо ритмічному фліші	4.6 / 11.3	3 крутими схилами (16-30°) (54.8 %) 3 пологими схилами (6-15°) (41.3 %) Інші (3.9 %)	Смеречники (89.1 %) після лісові різнотравно-злакові луки (10.9 %)
Ландшафт Приводороздільних Горган	23.9 / 58.7	Кам'янисторозсипне висотне середньогір'я на піщовиковому фліші	4.1 / 17.1	3 крутими схилами (70 %) Дуже круті схили (30 %)	Чисті смеречники (46.8 %), жерепняки (24.8 %), душекійники (лелечники) (9.8 %), червонокостричники та біловусники (18.6 %)
		Крутосхилове лісисте середньогір'я на піщовиковому фліші	17.9 / 74.9	3 крутими схилами (69.8 %) Дуже круті схили (23.5 %) 3 пологими схилами (5.6 %) Післялісові луки (1.1 %)	Смерека (68.9 %), бук (30 %), луки (1,1 %)
				Пологосхили (25 %) Крутосхили (75 %)	Смеречники (53.4 %), букняки (13.7 %), інші (32.9 %)
		Крутосхиліві низькогір'я на аргілітовому фліші	1.5 / 6.3	Річкові тераси (100 %)	Різнотравно-злакові луки (75 %), інші (25 %)
		Терасові днища річкової долини	0.4 / 1.7		
Ландшафт Воловецько-Міжгірської Верховини	7.4 / 18.2	Пологосхилове низькогір'я на тонко ритмічному глинисто-піщаному фліші	5.9 / 79.7	Пологосхили (54.2 %) Крутосхили (44.1 %) Інші (1.7 %)	Різнотравно-злакові луки з рідколіссям та чагарниками (61.3%), бук (23.7%), вільха сіра (8.4%), смерека (6.6%)
		Терасові днища річкової долини	1.5 / 20.3	Смуги вздовж р. Тербля (100 %)	Різнотравно-злакові луки (100 %)
Ландшафт Полонинського хребта	4.8 / 11.8	Полонинське висотне середньогір'я на груборитмічному фліші	0.4 / 8.3	Полонина Стримба з крутими схилами (100 %)	Вівсянцеві та лежачекострищечникові луки (100 %)
		Крутосхилове лісисте середньогір'я на груборитмічному фліші	4.3 / 89.6	3 крутими схилами (57.1 %) Дуже круті схили (40.5 %) Інші (2.4 %)	Букові деревостани (83.8 %), інші (16.2 %)
		Терасові днища річкової долини	0.1 / 2.1	Приватні садиби сіл (100 %)	Заплавні луки (100 %)
Всього	40.7 / 100				

вості урочище утворене купольними й конічними вершинами з крутими і дуже крутими схилами червонокостричників і біловусників на гірсько-лучних ґрунтах. Функціонально – це високогірні пасовища (полонини). У границях місцевості знаходяться жерепняки – (усі ділянки сосни гірської) душекійники – зарості вільхи зеленої (лелечники).

Велику частину місцевості (46,8 %) займають урочища з чистими смеречниками на верхній границі проростання лісу і мають важливе природоохоронне значення. Кам'яні розсипи поширені невеликими окремими ділянками.

Найбільшу площу (17,9 тис. га), як у межах ландшафту (74,9 %), так і в межах парку (44 %), займає місцевість крутосхилового лісистого середньогір'я на пісковиковому фліші. Границі цієї місцевості займають урочища з крутими (69,8 %), дуже крутими схилами (23,5 %) і полонини (5,6 %). У рослинному покриві переважають смерека (68,9 %) і бук (30 %). Незначну площу (1,1 %) займають окремі післялісові луки. Тут переважають бурі ґрунти, окремими фрагментами трапляються гірсько-підзолисті ґрунти. Скелетність ґрунтового профілю висока, розвинуті процеси площинної ерозії, що спричиняють утворення на поверхні ґрунту кам'янистого шару (поверхнево-кам'яністі різновиди ґрунтів).

Порівняно знижене положення в рельєфі ландшафту займає місцевість крутосхилового низькогір'я на аргілітовому фліші. Площа місцевості 1,5 тис. га (6,3 % від площі ландшафту). Близько 25 % урочищ пологосхилі, залишок 75 % крутосхилі. У рослинному покриві переважають смеречники (53,4 %) і букняки (13,7 %). Залишок площі під різнотравно-злаковими луками. Окремі луки використовуються як приватні садиби жителів сіл Синевирська-Поляна, Синевир, Негровець, Колочава.

Найменшу площу (0,4 тис. га) у границях ландшафту займає місцевість терасових днищ річкових долин. Низькі I-II тераси уздовж річки Терєбля та її лівого припливу ріки Озерянка займають різнотравно-злакові луки (75 %). У селі Синевирська Поляна другу терасу займають житлові будинки громадян.

Ландшафт Воловецько-Міжгірської Верховини займає 7,4 тис. га (18,2 %), яку займають два різновиди місцевостей. Місцевість пологосхилового низькогір'я на тонко ритмічному глинисто-піщаному фліші (5,9 тис. га чи 79,7 %) з пологосхилівими (54,2 %) і крутосхилівими (44,1 %) урочищами, де переважають різнотравно-злакові луки, частіше у комплексі з рідколіссям і чагарниками і відділеними садибами. Деяку частину місцевості займають сільські садиби. Решта місцевості вкрита низькоповнотними насадженнями бука (Колочава-Негровець) 3-4 порослової генерації, (23,7 %) смереки (Син. Поляна 6,6 %) і вільхи сірої (вздовж ріки Терєбля та її основних приток 8,4 %).

Місцевість терасових днищ річкових долин (1,5 тис. га) розміщені смугами вдовж річки Терєбля та низки її приток (в основному лівих) на яких розташовані села Синевир, Негровець, Колочава. Решта площі під луками з вкрапленням окремих ділянок ріллі та окремих садиб. У межах даного ландшафту знаходиться заповідне верхове болото "Глуханя" (17 га).

Ландшафт Полонинського хребта займає південну частину парку на площі 4,8 тис. га (11,8 %). Представлений такими місцевостями: місцевість

полонинського висотного середньогір'я (0,4 тис. га або 8,3 %) на грубо ритмічному фліші з одним ландшафтним урочищем полонини Стримба з конічними вершинами і крутими пригребневими схилами, які займають вівсянцеві та лежачекострищечникові луки на гірсько-лучних ґрунтах.

Більша частина (4,3 тис. га або 89,6 %) ландшафту представлена місцевістю крутосхилового лісистого середньогір'я на грубо ритмічному фліші з крутими (57,1 %) і дуже крутими (40,5 %) схилами. У рослинному покриві переважають букові деревостани (83,8 %).

Решту площі ландшафту (0,1 тис. га) займає місцевість терасових днищ річкової долини річки Тересля, на якій розташовані заплавні луки і приватні садиби сіл Мерешор, Колочава, Негровець, Синевир, Синевирська Поляна.

Висновок. Для нормального функціонування парку як рекреаційного господарства, передусім, потрібні здорові природні ландшафти, які б мали високий рекреаційний потенціал і естетичну привабливість. Пошкоджені ландшафти, які мають місце, потрібно відновити шляхом залісення. Проте, невеликі ділянки в ґрунтовому покриві, серед яких переважають кам'яні розсипи, піддаються відновленню лісу досить важко. Тому тут потрібно створити групи або солітери найбільш привабливих деревних та кущових порід, бажано з інтродуцентів.

Література

1. Гетьман В.І. Збереження ландшафтного різноманіття та категорії сучасних ландшафтів Карпат/ Матер. наук.-практ. конф. – Синевир, 1998. – С. 22-24.
2. Горват Ю.І. Основні аспекти організації рекреаційної діяльності Національного природного парку "Синевир"/ Матер. наук.-практ. конф. – Синевир, 1999. – С. 49-50.
3. Методика системных исследований лесоаграрных ландшафтов. – М.: ВАСХНИЛ, ВНИАЛМИ, 1985. – 112 с.
4. Методические указания по ландшафтным исследованиям для сельскохозяйственных целей/ Под ред. Г.И. Швевса, П.Г. Шищенко. – М.: ВАСХНИЛ, 1990. – 58 с.
5. Проект організації природно-заповідного фонду НПП "Синевир". – Ірпінь, 1999. – 528 с.
6. Столець М.М. Оцінка ландшафтів для проведення рекреації в НПП "Синевир"/ Матер. наук.-практ. конф. – Синевир, 1999. – С. 186-187.
7. Тях Ю.Ю. Особливості букових лісів НПП "Синевир"/ Матер. наук.-практ. конф. – Синевир, 1998. – С. 160-162.
8. Тях Ю.Ю. Проблеми і перспективи функціонування НПП "Синевир"/ Матер. наук.-практ. конф. – Синевир, 1999. – С. 192-193.

УДК 630*15:551.521

*М.В. Шадура, І.Т. Гулик – Поліський філіал
Українського науково-дослідного інституту лісового
господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького*

СКЛАД ЗИМОВОГО РАЦІОНУ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ (*Capreolus Capreolus L.*) У ЗАХІДНОМУ ПОЛІССІ УКРАЇНИ

Дослідженнями встановлено структуру і склад раціону козулі європейської (*Capreolus capreolus L.*) протягом зимового періоду в лісах Західного Полісся України. Визначено перевагу деревинно-чагарникових кормів у харчовому раціоні цих тварин у сніжні зими. Отримані результати можуть бути використані для характеристики придатності угідь для проживання козуль, а також допоможуть установити перелік кормових стацій козулі в цей період року.

Ключові слова: кормові види, склад зимового раціону козулі, вміст рубців козуль.